

Омурова Ж.О.
**ШАНХАЙ КЫЗМАТТАШТЫК УЮМУНУН АЛКАГЫНДАГЫ
 СООДА- ЭКОНОМИКАЛЫК КЫЗМАТТАШУУ**

Омурова Ж.О.
**ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В РАМКАХ ШАНХАЙСКОЙ
 ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА**

Zh.O. Omurova
**TRADE AND ECONOMIC COOPERATION WITHIN THE SHANGHAI
 COOPERATION ORGANIZATION**

УДК 951.0.8.:947.1.9

Макалада Шанхай кызматташтык уюмга мүчө-мамлекеттеринин соода-экономикалык кызматташуусунун негизги багыттары каралды.

Негизги сөздөр: инвестиция, программа, соода, бажы тармагы, долбоор, соода-экономикалык кызматташуу.

В статье рассматриваются основные направления торгово-экономических отношений государств-членов Шанхайской организации сотрудничества.

Ключевые слова: инвестиция, программа, торговля, таможенный, план, проект, торгово-экономическое сотрудничество.

The article considers the main directions of trade and economic relations of the Shanghai cooperation organization member states.

Key words: investment, program, trade, customs, plan, project, trade and economic cooperation.

ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн өкмөт башчыларынын кеңеши 2003-жылдын 23-сентябрь айында ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн ар тараптуу соода – экономикалык кызматташуусунун программасын кабыл алышкан. Кабыл алынган программада, тараптар мүчө - өлкөлөрдүн өз ара ишенимдүүлүгүн, достугун жана тынчтыкты, коопсуздукту бекемдөө жана колдоону, чөлкөмдөгү стабилдүүлүктү, саясий жана экономикалык эл аралык тартипти сактоо максатында, ар тараптуу адистиктеги кызматташуунун натыйжасында өз ара пайдалуу жана тең укуктуу экономикалык мамиле түзүшөөрү белгиленген [1].

Программада аныкталгандай, эффективдүү турмушка ашыруунун негизги максаттары аймактык экономикалык кызматташуунун багыттарын кеңейтүү менен соода жана инвестиция багытындагы ыңгайлуу шарттарды түзүүнү каралган. Маңыздуу программаны иштеп чыгуу процесстерин ишке ашыруу жөнүндө ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн өкмөттөрү арасындагы Меморандуму менен ШКУнун Хартиясы негиз түзгөн [1].

Бул программа ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн экономикалык кызматташуусун ишке ашырууга, экономикалык мамилелердин өз ара пайдалуулугун өнүктүрүүгө, улуттук экономикалык тармактагы өнөр-жай жана инвестициялык кызматташууну жогорулатууга, анын негизинде калктын жашоо деңгээлин жакшыртуу максатында товар алмашуунун эффективдүүлүгүн арттыруу багытталган.

Программага ылайык, ШКУнун мүчө-өлкөлөрү узак мөөнөттө (2020-жылга чейин) өз ара пайда

көрүүнүн негизинде чөлкөмдүк ресурстарды эффективдүү түрдө максималдуу колдонууга аракет жасашы керек. Ошондой эле товар, капитал жана технологияларды эркин жүгүртүү максатында соода жана инвестицияга жакшы шарттарды түзүүсү керектелет. Жогорудагы максаттарга жетүү үчүн ШКУнун мүчө-өлкөлөрү регионалдык кызматташуунун керектөөлөрүнө жооп берген, ШКУнун алкагындагы зарыл консультацияларды өткөрүп, этап-этап менен даярдалган чараларды ишке ашырат.

2008-жылдын 30-октябрында ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн ар тараптуу соода-экономикалык кызматташуусун ишке ашыруудагы программасынын планынын жаңыланган долбоору бекитилген. Планга 120дан ашык долбоорлор жана кызматташуунун багыттары, ошондой эле аларды жүзөгө ашыруунун этаптары киргизилген [2.с.17].

Ар тараптуу соода-экономикалык кызматташуунун программасында ШКУнун экономика тармагындагы негизги тапшырмалары көрсөтүлгөн. Аларга соода жана инвестициядагы жардам, бажы тармагында өз ара аракеттенүү, финансы жана салык тармагындагы кызматташуу, энергетика, телекоммуникация жана жогорку технологияны өнүктүрүү, агро-өнөр жай комплекси багытында кызматташуу, ошондой эле курчап турган айлана чөйрөнү коргоо жана таза суу көйгөйлөрүн чечүү маселелери кирет.

ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн ар тараптуу соода-экономикалык кызматташуусунун Программасын иштеп чыгуудагы олуттуу планы алты мамлекеттин экономика багытындагы негизги тармактарын, илимий-техникалык жана гуманитардык кызматташуусун камтыйт. Ошондой эле кызматташуунун багыттары боюнча 85 конкреттүү иш чаралар каралган. Алар төмөндөгү максатуу пландардан турат:

- соода жана инвестиция;
- бажы тармагы;
- техникалык стандарттар, регламенттер жана аларга ылайык келүүнү баалоонун жол жобосу;
- финансы жана салык багыты;
- транспорт, унаа;
- айыл-чарба өнөр жайынын комплекси;
- илимий жаңы технологиялар;
- информациялык жана телекоммуникациялык технологиялар;
- табигатты туура колдоно билүү жана курчап турган айлана чөйрөнү коргоо.

Планы иштеп чыгуунун механизми тажрыйбалуу макулдашуунун ченемин жана биргелешкен долбоорлорду аткарууну камтыйт. Макулдашуулардын ченемин ШКУнун мүчө-өлкөлөрү тарабынан ар тараптуу өкмөттөр жана ведомстволор арасындагы келишимдердин жыйынтыгы менен кабыл алынат. Ал эми, биргелешкен долбоорлор жөнүндөгү кабыл алынган чечимдердин негизинде ШКУнун органдары тарабынан ишке ашат.

Тышкы экономикалык жана тышкы соода ишмердүүлүктөрдү ишке ашырган министирлердин кеңешинин механизмине ичинде 7 атайлаштырылган жумушчу топтор аракет кылышат. Ал топтор төмөнкүдөй тармактарда кызмат өтөшөт:

- Электрондук соода (топтун жетекчилигин кытайлыктар тарабынан ишке ашырылат);
- Бажы кызматташтыгы (топтун жетекчилигин Орусиялыктар тарабынан ишке ашырылат);
- Техникалык стандарттар, регламенттер жана ылайык келүүнү баалоонун процедурасы (топтун жетекчилигин Казакстандыктар тарабынан ишке ашырылат);
- Инвестиция (топтун жетекчилигин Тажикстандыктар тарабынан ишке ашырылат);
- Транзиттин деңгээлин өнүктүрүү (топтун жетекчилигин Өзбекстандыктар тарабынан ишке ашырылат);
- Энергетикалык комплекси (топтун жетекчилигин Орусиялыктар тарабынан ишке ашырылат);
- Заманбап информациялык жана телекоммуникациялык технологиялар (топтун жетекчилигин Кыргызстандыктар тарабынан ишке ашырылат) [1.с.131].

Чөлкөмдүн эркин соода мейкиндиги этап менен ишке ашырууга багытталган, ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн ар тараптуу сода-экономикалык кызматташуусунун узак мөөнөттүк программасынын негизги жобосу төмөндөгүдөй: келечекте узак мөөнөттөгү саясий-экономикалык интеграциянын башка формалары тактап айтканда, Валюталык Союз, Экономикалык Союз жана Евразиялык Союздун институттары, атрибуттары түзүлмөкчү.

Азыркы мезгилде ШКУ экономикалык кызматташуу чөйрөсүндөгү негизги структуралары:

- ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн каржы маселелер айланасындагы өз ара аракеттешүүгө жооп берген ШКУнун Иштик Кеңеши;
- Мамлекеттер арасындагы өз ара экономикалык кызматташууну каржылоонун каналы болуп саналган ШКУнун банктар аралык бирикмеси;
- Эксперттик деңгээлдеги экономикалык кызматташуунун өз ара пайдалуу механизмдеринин оптималдуу вариантын иштеп чыккан ШКУнун Форуму кирет. Программанын иштелүүсү жөнүндөгү маалымат жыл сайын (жазуу түрүндө) ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн өкмөт башчылар кеңешине отчет берип туруучу ШКУнун катчылыгына жөнөтүлөт [4.с.15].

ШКУнун Иштик Кеңешинин алгачкы отуруму 2005-жылдын 25-октябрында Москва шаарында болгон. Ал эми ишке киришүү сессиясы 2006-жылдын 14-15-июнунда болуп өткөн. Мындан тышкары Иштик Кеңеш миграция, билим берүү, ден соолукту сак-

тоо, телекоммуникациялык технологиялар жана башка биргелешкен долбоорлордун алкагындагы өз ара аракеттешүүнү өнүктүрүү менен алектенет.

ШКУнун алкагындагы банктар аралык бирикмеси боюнча келишим 2005-жылдын 26-октябрында кабыл алынган. ШКУнун банктар аралык бирикмеси менен Иштик Кеңештин ортосунда келишим түзүлүп, ал келишимде уюмдун алкагындагы инвестициялык долбоорлор боюнча бирдиктүү базаны түзүү, сунуштар жөнүндө пикир алышуу, экономикалык багыттагы жумуштарга адистерди даярдоо боюнча кызматташуу ж.б. каралган [2.с.18].

ШКУнун алкагындагы «пилоттук» долбоорлор.

Уюмдун азыркы күндөгү экономикалык тармактагы негизги тапшырмасы – ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн ар тараптуу соода-экономикалык кызматташуусунун программасын аткаруу, ошондой эле «пилоттук» долбоорлорду аныкталган план аркылуу ишке ашыруу болуп саналат.

2006-ж. 15-сентябрь айында Душанбеде болуп өткөн ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн өкмөт башчыларынын кеңешинде 2 «пилоттук» долбоор жактырылган жана ишке ашууда. Бул долбоорлор транспорт тармагындагы, транзиттик деңгээлди жогорулатуу боюнча атайлаштырылган иш тобу аркылуу ишке ашат.

1. «Волгоград – Астрахань – Атырау – Бейнеу – Кунград» жана «Актау – Бейнеу – Кунград» Кигач дарыясына көпүрө куруп, Е-40 эл аралык транспорттук коридор аркылуу унаа жолдорунун курулушунун ишке ашыруу. Долбоордун координатору Өзбекстан Республикасы болуп саналат. Кигач дарыясындагы көпүрөнүн салтанаттуу ачылуусу 2007-жылдын 3-октябрь айында болуп өткөн.

2. «Ош-Сарыташ-Иркештам-Кашгар» жана «Душанбе-Жергетал-Карамык-Иркештам-Кашгар» транспорттук маршрутту өнүктүрүү жана Кашгарда мультимодалдык терминалдын курулушу. Бул долбоордун координатору Кытай эл республикасы болуп саналат.

Кытай тарабынан сунушталган «ШКУнун тез ылдамдыктагы информациялык магистралы» долбоорун эксперттик талкуулоо башталды. Информациялык инфраструктурага арналган бул долбоорду ишке ашыруу экономикалык кызматташууну, анын ичинде ар дайым иштеп туруучу электрондук соода аянттын түзүүнү жогорку деңгээлге өткөрүүгө жол берет.

Ошондой эле, бул группанын алкагында Кыргыз Республикасында «электрондук өкмөт» долбоорун ишке ашыруу максатында инфокоммуникациялык тармагы түзүлүүдө [3].

2004-жылдын 29-июнунда КЭР менен Кыргыз Республикасынын ортосунда келишимге кол коюлган. Келишимдин максаты эл аралык унаа жолдорунун бир бөлүгү болуп саналган Кыргызстандын территориясындагы жолдорду оңдоо болуп саналат. Ушуга байланыштуу келишим боюнча КЭР Кыргызстандагы «Кытай-Кыргызстан-Өзбекстан» унаа жолун оңдоо үчүн гранттын негизинде 30 млн. суммадагы кытай юаны кайтарылгыз жардам катары бөлүнүп берилген [5.с.6].

Энергетика багытындагы кызматташууга мисалы болуп «НИАЭП» Орусиялык компаниянын курулушунун долбоору жана Кытайдагы Тайвань АЭСи саналат. Тайвань АЭСи 2007-жылы курулган. 2010-жылдын 23-ноябрында экинчи орунда турган 3–4 энергоблокторду куруунун башкы контрагын түзүлгөн. Ал эми 2011-жылдын август айында эки өлкө тең күчүнө киргенин билдиришкен.

2008-жылдын 17-сентябрында Екатеринбургда болуп өткөн отурумда, эксперттер тарабынан «ШКУ-нун телекоммуникациялык долбоорлорунун жалпы принциптери», ошондой эле «ШКУнун тез ылдамдыктагы информациялык магистралы» проектисинин концепцияларынын жалпы принциптери каралган жана жактырылган [6].

ШКУнун алкагындагы мамлекеттердин интеграциясы жана экономикалык өз ара аракеттенишүүсүнүн негизги багыттары болуп суу, энергетика жана башка табигый ресурстарды жалпы рационалдуу түрдө колдонуу, соода тармагында эки тарапка тең пайда жолдорун издөө, ошондой эле мүчө-өлкөлөрдү жакынкы чыгыш жана дүйнөлүк базарга чыгууну камсыз кылуучу TRASEKA («Улуу Жибек Жолун» калыбына келтирүү) жалпы транспорттук системаны түзүү үчүн чет мамлекеттерден капитал тартуу саналат [4.с.13].

ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн өкмөт башчыларынын отурумунда (14.10.2009-жыл, Пекин) регионалдык экономиканы өнүктүрүү жана дүйнөлүк финансылык-экономикалык кризистин кесепетин жоюу боюнча биргиликтүү демилге кабыл алынган. Ошондой эле, ШКУнун Иштик кеңешинин алдында орто жана майда бизнестин өкүлдөрүн бириктирген ШКУнун Иштик клубу түзүлгөн [2.с.17].

Ошондой эле Кытай менен Өзбекстандын кызматташуусу да активдүү болуп саналат. Мисалы, 2010- жылы «Өзбек - Кытай» газ түтүгүнүн экинчи бутагы иштетүүгө киргизилген. Андан тышкары, Кытай мамлекети Орусия жана Белоруссияда энергетикалык объектилерди курууда.

2011-жылдын 1-сентябрында Кыргыз Республикасы менен Орусия Федерациясынын ортосунда энергетикалык жана нефти-газдык тармакта келишимди кабыл алышат. Орусия Федерациясынын президентинин администрациясынын башчысы Сергей Нарышкиндин айтуусу боюнча, Орусиянын Кыргызстанга нефтипродукцияларын жана кара мунайзат ташуу боюнча келишимге кол коюлган жана күйүүчү материалдар республикада канча керектелсе, ошол көлөмдө ташылат. Ошондой эле Камбар-Ата 1-ГЭСинин жана башка гидроэлектростанциялардын курулуусу жөнүндө сөз болгондугун айтып өткөн [5.с.5].

2013-жылдын эсебинде ШКУнун мүчө-өлкөлөрүнүн тышкы соода жана тышкы экономикалык ишмердүүлүгүнө жооптуу министрлердин кеңеши Ташкентте болуп өттү. Отурумда соода-экономика-

лык кызматташуусунун азыркы мезгилдеги абалы жана 2012–2016-ж.ж. аралыгындагы келечеги каралды. Мында уюмдун алкагында транспорттук коридорду ачууга баардык шарттар түзүлөт. Транспорттук коридор Ляньюньган шаарынан (провинция Цзянсу, чыгыш Кытай) Санкт- Петербургга (Орусия) чейин созулат. Ал үчүн, ШКУнун мүчө-өлкөлөрү 2017-жылыга чейин бири-бирине каттоочу унаа жолдорду ачышат [6].

2013-жылдын 13-сентябрында Бишкек шаарында ШКУга мүчө-мамлекеттеринин Башчыларынын Кеңешинин Саммитинин XIII отуруму болуп өттү. Отурумунда ШКУга мүчө-мамлекеттердин ар тараптуу соода-экономикалык кызматташтыгынын Программасын сапаттуу ишке ашыруу маселеси каралды. Ошондой эле, долбоордук иш-аракетти каржылык жактан камсыз кылуу кызыкчылыгында, ШКУнун Өнүктүрүү фондусун жана Өнүктүрүү банкын тез арада түзүүнү колдоо каралды. Бул жаатта Борбордук Азиянын географиялык жайгашуусун эске алганда, ШКУ өлкөлөр ортосундагы унаа, темир жол жана аба инфраструктурасынын транзиттик потенциалын кеңейтүүнү сунушталды [7].

Жыйынтыктап айтканда, ШКУ өзүнүн 14-жылдык жашоосунда чөлкөмдөгү соода- экономикалык мейкиндикти түзүү жолунда талыкпай эмгектенип жатат. Уюмдун бул багыттагы ишмердүүлүгү келечектүү экендигине ишенүү өтө көп убакытты талап кылат. Бирок, ШКУ алкагында 2012-жылы Борбордук Азияда жайгашкан 5 мамлекет менен Кытайдын ортосундагы соода- товардын алмашуусу 45,94 млрд долл. жеткен, бул көрсөткүч 1992-жылдагы мамлекеттер арасындагы дипломатиялык мамилелердин түптөлүшү мезгилдеги көрсөткүчкө салыштырганда 100 эсеге жогору [6.с.18]. Жогорудагыдай көрсөткүчтөрдүн болушу ШКУнун алкагында мүчө- өлкөлөрдүн өкмөттөрү тарабынан ишке ашырылып жаткан иш аракеттер ар тараптуу соода-экономикалык кызматташуусунун өнүгүүсүндө жылыштарды айгенелөө менен бул уюмдун ишмердигинде келечек бар экендигинен кабар берет.

Литература:

1. История развития ШОС//<http://www.SCO.ru>.
2. Десять страниц летописи ШОС.-М.: Внешэкономбанк, 2011.
3. Многостороннее торгово-экономическое сотрудничество государств-членов ШОС. Экспертный форум. www.economy.gov.ru
4. Быков А.И. Экономическое сотрудничество в рамках ШОС: основные направления и перспективы развития. / Автореферат. – М.,2010.
5. Омаров Н.О. Китай во внешней политике суверенного Кыргызстана: основные тенденции и перспективы// Вестник Кыргызско-Российского Славянского унив-та, т.4, в.4, 2004.
6. Торгово-экономическое сотрудничество ШОС. <http://www.sco-ec.gov.cn/>.
7. Направления и перспективы экономического сотрудничества в рамках ШОС. 13.07.2012. <http://www.siora.ru>

Рецензент: д.и.н., профессор Кылычев А.М.